

УДК 130.2

Шевченко Оксана

ФЕНОМЕН КРОСКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

«Когда он зол, в нем что-то смеется. Когда он грустен, он что-то готовит. Когда его что-то трогает, он этого не приемлет. Любой скверный поступок покажется ему в каком-то отношении хорошим. Всегда лишь какая-то возможная связь решает для него, как смотреть на то или иное дело. Для него нет ничего раз навсегда установленного. Все видоизменяемо, все – часть целого, бесчисленных целых, принадлежащих, возможно, к сверх-целому, которого он, однако, ни в коей мере не знает. Поэтому каждый его ответ – ответ частичный, каждое его чувство – лишь точка зрения...»

Р. Музиль «Человек без свойств»

Автор статті досліджує феномен крос-культурної ідентичності в сучасному інформаційному суспільстві. Крізь призму культурологічного аналізу простежуються її витоки, специфіка, а також перспективи подальшого формування цього типу ідентичності.

Ключові слова: ідентичність, крос-культурна ідентичність, інформаційне суспільство, маргінал, траскультура.

Шевченко О. Феномен кросс-культурной идентичности в информационном обществе

Автор статьи исследует феномен кросс-культурной идентичности в современном информационном обществе. Сквозь призму культурологического анализа прослеживаются ее истоки, специфика, а также перспективы дальнейшего формирования данного типа идентичности.

Ключевые слова: идентичность, кросс-культурная идентичность, информационное общество, маргинал, траскультура.

Shevchenko O. The phenomenon of cross-cultural identity in the informational society

Author of the article researches the phenomenon of cross-cultural identity in the modern information society. Through

the prism of cultural analysis traces its origins, specifics and prospects of the formation of this type of identity.

Keywords: *identity, cross-cultural identity, information society, marginal, transculture.*

Роман Р. Мюзіля «Людина без властивостей» належить до розряду текстів, які несуть у собі масштабний пласт символічно-знакового повідомлення, присвяченого таким філософсько-культурологічним проблемам, як «ідея людини» та «ідея культури». Автор яскраво демонструє дух буття XX ст. і водночас наближення біфуркаційного моменту як у рефлексії конкретного індивідуума, так і у культурно-правовому бутті. Сьогодні, маючи можливість здійснити ретроспективний аналіз, і водночас переживати та теоретизувати тенденції буття XXI ст., варто скористатися цим для аналізу тих біфуркаційних моментів і їх впливу на теперішню ситуацію «ідеї людини» та «ідеї культури» та зіставити їх із кроскультурною ідентичністю та інформаційним суспільством відповідно.

У дискурсі гуманітарних досліджень не припиняється обговорення проблем ідентичності, а навпаки, набуває більшого масштабу. Це зумовлено стрімкими змінами образу буття людини XXI ст. у нових історико-культурних умовах (віртуалізація, глобалізація, криза мультикультуралізму), динамічність яких майже не залишає шансу надати остаточні характеристики ідентичності сучасного індивідуума.

Дослідженням особливостей концепції ідентичності в інформаційну епоху присвячені праці таких авторів, як В. Тульчинський, М. Епштейн, М. Кастельс, Д. Іванов, У. Бек, Д. Белл, Д. Єфременко, В. Вельш, А. Менегетті та ін.

У цій статті ж буде здійснена спроба дослідження проблем ідентичності у сучасному інформаційному суспільстві, яка має назву «крос-культурна», передумовою формування якої була криза модерного світовідчуття та пережитки постмодерного. Герої роману Р. Мюзіля «Людина без властивостей» виступають яскравим прикладом трансформації проблеми ідентичності XX ст., тому аналіз буде здійснюватись частково шляхом інтерпретації романного тексту. Звернення до інтерпретації окремих фрагментів тексту роману допоможе зрозуміти витоки актуальності безпосередньо цього дослідження і стане поштовхом до глибшого

пізнання крос-культурної ідентичності в інформаційному суспільстві.

Варто зазначити, що між написанням романного тексту Р. Мюзілем (епоха модерн) і сьогоденням, яке носить назву «інформаційна епоха», мало місце постмодерне світовідчуття. Д. Іванов вказує, що антиподом модерністської впорядкованості є постмодерна еклектичність: «...ті тенденції, які вже традиційно кваліфікуються як прояв постмодернізму в різних сферах суспільства, об'єднує виявлення у них еклектичності – перевтілення системи (послідовності та одноманітної діяльності) в конгломерат (парадоксальне поєднання різнорідних і фрагментарних актів) [1]. Розкриття письменником різних антропологічних типів у персонажах роману (Ульрих («людина без властивостей»), Вальтер (його друг), Діотіма (організатор комітету, який у пошуку австрійської ідеї на честь святкування правителя імперії), Арнгейм, Ганс Зепп та генерал Штумм) схоже на спробу досягнути особливості модерного світовідчуття особистості й ознаки його трансформації у щось нове (постмодерн) у процесі культурно-історичного прогресу.

Діотіма перебуває в пошуку ідеї, яка б показала світові дух її батьківщини. Ганс Зепп різко критикує її діяльність, оскільки вважає, що великі раси всі як одна створили власний міф у самому початку своєї історії, а австрійського міфу, епосу, прарелігії і т. д. нема, тому в такій державі не повинно бути ніяких ідейних затій. Аргейм відчув, що в опозиційній шайки молоді було особливою те, що замахувались вони на об'єктивність, на інтелектуальну відповідальність. Тобто простежується протиставлення: ідеї, яка б трансливала сутнісну характеристику (відповідно й подальшого її розвитку) культурно-історичного буття імперії і її громадян, опозиціонує скептичне ставлення до ідей минулого і відсутність віри в прогрес у майбутньому. Ганс Зепп заявляє, що багато шуму здійснюється і водночас ніякого руху вперед, сто шляхів і ні одного, фраза вискакує із сторінки, а слово із фрази. У міркуваннях та висловлюваннях лідера опозиційного руху простежується зародження світовідчуття, особливості якого віднайшли своє визначення у терміні «постмодернізм». Ганс Зепп критикував метанаративи, ставив під сумнів їх об'єктивність, також наголошував на ризоматичності тогочасних поглядів і з скептичністю та іронією міркував про прогрес.

Генерала Штумма, військового, також зацікавив шлях пошуку ідеї, яка б передавала дух та особливість їх імперії. Для глибшого розуміння цього процесу він вирішив відвідати бібліотеку, і там дійшов до висновку, що потрібно 10 тис. років, щоб перечитати усю літературу, яка розміщена на полицях. Тобто автор роману порушує проблему, пов'язану з накопиченням інформації, та неспроможність її осягнути та впорядкувати. Адже кожний у комітеті висловлював власний погляд, всі говорили про множинність, велику кількість ідей і ніхто не в змозі віднайти ту, основну, на честь якої можна проводити паралельну акцію. Генерал дійшов висновку, що порядок якимось чином пов'язаний із смертю, не можна ж скомандувати: «космос струнко», – або зіркам, – «рівняння праворуч». З подібної рефлексії індивідуумів XX ст. зародилась еkleктичність як спосіб пізнання дійсності та мультикультуралізм як форма культурного буття.

Резюмуючи все вищезазначене, варто підкреслити, що на прикладі героїв роману стало очевидним, що теперішньому інформаційному суспільству передували процеси трансформації модерного світовідчуття у постмодерне.

Ульрих (головний персонаж роману) вважає, що помилка прогресу у тому, що він хоче завершити зі старим смыслом. Така точка зору є досить актуальною у наш час. Адже ще на початку XXI ст. стало зрозумілим, що нігілізм, мультикультуралізм, смерть суб'єкта, автора і втрата віри у прогрес ніяк не допоможуть самореалізації особистості. Тому на цьому етапі культурно-історичного буття є актуальним ще раз осягнути неосяжність історичного досвіду і віднайти ту форму буття в інформаційному суспільстві, яка б давала можливість самореалізації.

Д. Іванов у праці «Віртуальна реальність» характеризує базові риси інформаційного суспільства, серед яких:

- визначним чинником суспільного життя є наукове знання;
- рівень знань, а не власність, стає визначальним чинником соціальної диференціації. Відповідно, вогнище соціальних конфліктів переміщається з економічної сфери в сферу культури. Результатом боротьби і вирішення конфліктів є розвиток нових і занепад старих соціальних інститутів [1].

Інформаційне суспільство породжує глобальний потік інформації та широкий спектр можливостей вибору й оволодіння певною інформацією. Тульчинський зазначає, що сучасний

образ життя у нас на очах заклав основи нової антропології. І основний тип індивідуума нашого часу – це «людина без властивостей», «ще не реалізована, не ідентифікована, не явлена. Панує відкрита багатовимірність сучасної особистості, яка іноді лякає, насторожує. Однак і дозволяє говорити про серйозні досягнення цивілізаційного розвитку. Справа в тому, що кожна ідентифікація абсолютно не відміння інші, а дає особистості нову життєву компетентність. Особистість не фіксується в жорсткій соціальній шкаралупі, навпаки – перед нею відкриваються нові «вікна можливостей», велика свобода вибору і реалізації життєвої стратегії, вибору самих стратегій [5, с. 35]. Тульчинський, говорячи про типи ідентифікацій, вказує на етнічну, статусну, рольову, проєктну, і насамкінець, ще не явлену «людину без властивостей». Остання дещо відрізнятиметься від головного героя роману Р. Мюзіля. Ульриху, за висловлюванням його друга Вальтера, була притаманна ознака «безхребетності», яка перетворювала його у колаж певних якостей, які ніяк не могли ідентифікуватись із його сутністю. Тульчинський не дає точної характеристики сучасної «людини без властивостей», оскільки вона віднаходиться на етапі формування, зазначає лише такі її функції, як самовідповідальність та свобода.

Крос-культурна ідентичність постає посередником між «людиною без властивостей» періоду кризи модерну і новою, явленою не у повному обсязі, сучасною «людиною без властивостей». Крос-культурна ідентичність є наслідком глобалізації, міжкультурної комунікації, умов буття в інформаційному суспільстві, а також пережитку постмодерної еkleктичності та мультикультуралізму. Кожний індивідуум має можливість, навіть не подорожуючи, створювати власний проєкт крос-культурної ідентичності завдяки швидкій передачі інформації. Цьому сприяє віртуалізація культурно-історичних надбань націй-держав (колекції музеїв, історичні пам'ятки, філософсько-літературні тексти) та можливість їх перекладу на мову, носієм якої ви є. Більші можливості для самопізнання та формування власної крос-культурної ідентичності відкриваються перед тими, хто має можливість безпосередньо «торкнутися» оригінальних культурних текстів (у широкому розумінні цього поняття). Автор статті «В поисках новой модели общежития» визначає крос-культурну ідентичність як ту, що вбирає в себе елементи різних

культурних традицій і «сплавлює» їх; зазначаючи, що для одних мігрантів вона є свідомим вибором, а для інших неприйнятною, що породжує соціальну маргінальність [4]. Варто додати, що феномен крос-культурної ідентичності не обмежується процесом міграції. Кожний житель будь-якої нації-держави може йти шляхом формування крос-культурної ідентичності (завдяки безперервному інформаційному потоку), яка насамперед розкриває його сутність і є неповторною. Ті, хто набуває крос-культурну ідентичність, здатні до глибокого взаєморозуміння з іншими та толерантності, що відрізняється від національної ідентичності, в основі якої часто антагонізм та відчуття межі між «своїм» та «чужим», що якраз і є умовою породження маргінальності. В основі крос-культурної ідентичності (на відміну від національної) є самопізнання крізь призму ціннісно-сміслових аспектів буття, які відображає кожна культурна традиція, а не статусні чи суспільно-рольові мотиви, це породжує шанси розкрити власну самість та реалізувати її у житті. «...для кого життя – одна суцільна хвороба або рух по вродженій інерції хіміко-біологічної основи, названої тілом, таке життя є ні що інше, як невроз. Щоб просто жити, досить знати культуру своєї суспільної системи, для оволодіння мистецтвом життя потрібно відкрити спільні риси в різних культурах і думках, включаючи полярно протилежні [2]. Інформаційне суспільство створює умови міжкультурної комунікації на рівні міграції та віртуалізації, що допомагає відкривати спільні риси в різних культурах, віднайти ті, які імпонують самості кожного конкретного індивідуума і допоможуть оволодіти «мистецтвом життя».

Завдяки філософсько-літературному аналізу вдалося простежити переломний етап світовідчуття індивідуума часів модерну та постмодерну, а також визначити вектор розвитку ідентичності в умовах інформаційного суспільства. «Людина без властивостей» Р. Мюзіля є як символічна постать нового постмодерного світовідчуття інкубаційного періоду. Основними його ознаками були еклектичність, ризоматичність, яку Вальтер (символічна постать індивідуума класичного модерну) охарактеризував «безхребетністю». Сьогодні образ «людини без властивостей» у інформаційному суспільстві знову виникає у філософському дискурсі (безпосередньо у статтях Г. Л. Тульчинського), лише у більш оптимістичному ключі. Нове, так зване, амплуа «людини

без властивостей» допоможе охарактеризувати крос-культурна ідентичність, яка є індивідуальним проектом буття людини на межі з іншими у «транскультурному» (визначення М. Епштейна) середовищі. Крос-культурна ідентичність не є статичною та жорстко детермінованою, а навпаки, дарує можливість творчості та допомагає кожному індивідууму проявити власні якості. А. Маненгетті автор праці «Мистецтво життя» досить оптимістично прогнозує: «У той день, коли ви досягнете мистецтва життя, воно постане перед вами як полотно, яке ви, як справжній художник, будете писати своїми фарбами і пензлем. Життя будуватиметься і спрямовуватиметься за бажанням художника. Чудовисько – ненаситна доля – зникне, і бронзові ворота падуть. Буде існувати тільки вільна воля, обмежувати яку зможе лише гармонія фантазії, що поєднала в собі споглядання і дію» [2].

Література:

1. Иванов В. Д. Виртуализация общества [Электронный ресурс] / В. Д. Иванов. – Режим доступа : http://lib.ru/POLITOLOG/ivanov_d_v.txt.
2. Менегетти А. Мудрец и искусство жизни [Электронный ресурс] / А. Менегетти. – Режим доступа: http://www.sunhome.ru/books/b.mudrec_i_iskusstvo_zhizni.
3. Музиль Р. Человек без свойств [Электронный ресурс] / Р. Музиль. – Режим доступа : http://royallib.ru/book/muzil_robert/chelovek_bez_svoystv_kniga_1.html.
4. Семененко И. С. В поисках новой модели общежития [Электронный ресурс] / И. С. Семененко. – Режим доступа: http://www.ng.ru/scenario/2010-11-23/15_multicult.html.
5. Тульчинський Г. Л. Личность как автопортрет и бренд: некоторые следствия / Г. Л. Тульчинский // Философские науки. – Москва : Гуманитарий, 2009. – № 9. – С. 31–49.